

Herczegh Judit

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar

ORCID:0000-0003-2482-0428

Az IKT mint közösségépítő eszköz a felsőoktatásban

A Debreceni Egyetem Nevelés és Művelődéstudományi Intézete Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok tanszékének esete

Absztrakt

Számos nemzetközi és magyar tudományos kutatás vizsgálja a számítógépek és az internet hatásait a társadalmi struktúrákra, a gazdaságra, az egyénre – és jelen esetben – az oktatásra és a felsőoktatásra. Az IKT eszközöket már nem csupán az oktatás adminisztrációjában, hanem a teljes pedagógiai és tanítási-tanulási folyamatban is használják (Byungura et.al. 2016). Egyre hangsúlyosabbá válik az emberi erőforrások megmozgatásához az IKT-infrastruktúra kapacitások kiépítése az egyetemeken, kezdve a felsőoktatás politikától a végrehajtásig (Byungura et al. 2016). Tanulmányunk az IKT kapacitásépítési stratégiák artikulációját vizsgálja és mutatja be mind az intézményi IKT-politika, valamint a létrejövő struktúra alapján.

Tanulmányunkban bemutatjuk, hogy a covid helyzet hatására az IKT-eszközök és a közösségi média platformjai révén milyen könnyen építhettek a hallgatók intézetünkben társadalmi kapcsolatot az oktatókkal, valamint az adminisztrációval. A kialakult formális, és a mellé szövődő informális struktúra az online felsőoktatási rendszer gyors reagálású átalakításában elengedhetetlen erővel bírt. Vácsoljuk, hogy a pandémiás helyzet zárultával melyek maradtak azok az online elemek és lehetőségek, amelyek tovább élnek és működnek. Munkánk empirikus forrását a Debreceni Egyetem Nevelés és Művelődéstudományi Intézetének Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok tanszéke által, az egyetemi elektronikus térben létrehozott kurzustartalmai és a kurzusokhoz kapcsolódó informális online és jelenléti csoportok tartalomelemzése és kvalitatív megfigyelései adják. A covid helyzetet megelőző, a pandémiás időszakban kizárólag online működő és az azt követő részleges csoportfennmaradás elemzése és értelmezése a célunk, vizsgálva azt, hogy a negatív társadalmi időszak milyen fennmaradó vagy részlegesen fennmaradó pozitív hatásokat generált az online oktatói-hallgatói térben.

Kulcsszavak: IKT, online kapacitás építés, elearning, blended learning

Abstract

ICT as a Community Building Tool in Higher Education

The Case of the Department of Education and Humanities at the Institute of Education and Cultural Studies of the University of Debrecen

There are many international and Hungarian academic studies on the impact of computers and the Internet on social structures, the economy or even the individual, and in this case: on education and higher education. Basically, ICT tools are now used not only in the administration of education but also in the whole pedagogical and teaching-learning process (Byungura et.al. 2016). There is an increasing emphasis on building ICT infrastructure capacity in universities to mobilise human resources, from higher education policy to implementation (Byungura et.al. 2016). Our study explores and presents the articulation of ICT capacity building strategies in terms of both institutional ICT policy and structure.

In our study, we show how in our institution during the covid situation has influenced the ease with which students have built social connections between faculty and administration through ICT tools and social media platforms. This formal structure, and the informal structure that has evolved alongside it, has been an essential staying power in the responsive transformation of the online higher education system, and we outline the online elements and opportunities that have survived and are still in place as the pandemic situation has come to an end. The empirical source of our work is the content analysis and qualitative observations of the course materials created by the Department of Education and Humanities of the Institute of Education and Cultural Studies of the University of Debrecen in the university electronic space and the informal online and presence groups associated with the courses. Our aim is to analyse and interpret the partial group persistence before the covid situation, during the pandemic period, and the partial group persistence afterwards, by investigating how the negative social period generated persistent or partial positive effects in the online faculty-student space.

Keywords: ICT, online capacity building, elearning, blended learning

Bevezetés

Információs korban élünk. Az internet egy olyan médium, ami valós idejű és tartamú információk közlésére és eljuttatására képes, korábban elképzelhetetlen távolságokba az időzónák korlátainak áthágásával, nem véletlen a központi szerep. Ez a médium nem csupán kulturális értékek és mintázatok elsajátítására hivatott, hanem képes közösségformálóként, akár társadalmi hagyomány teremtként is fellépni, valamint képes a társadalmi-gazdasági változások erőteljes motorjaként funkcionálni.

Megújuló társadalmunk megértésében az elektronikus, információs és kommunikációs eszközök kitüntetett szerepet játszanak. A legjobb módja a társadalmi élet változásai követésének és megértésének az internet sokrétű felhasználásának feltérképezése. Az infokommunikációs eszközök az információs társadalom világában már az egyén szocializációs folyamatainak részét képezik. Az IKT eszközök képesek elősegíteni a társadalmi kohéziót, az általuk létrehozott tér alkalmazkodik a hagyományos társadalmi struktúrákhoz, ám újfajta mintázatokat is képes kialakítani (Herczegh 2014). Mindenek fölött információszerzésre és kommunikációra használjuk az internetet, meglévő kapcsolataink erősítésére, fenntartására, valamint újak kialakítására, kapcsolati tőkénk digitális reprodukálására. E napjaink valóságát minden szinten behálózó eszköznek köszönhetően talán némiképp rugalmasabban tudtunk és tudunk reagálni a társadalmi kihívásokra, ez az eszköz igazodik felgyorsult, időt és teret átszövő életritmusunkhoz. Az internet otthonra lelt nemcsak a háztartásokban, a telefonjainkon, nem csupán szórakoztató időöltés és kommunikációs forma, de az általa tárolt információmennyiségnek köszönhetően betört mind a tanulók, diákok, hallgatók oldaláról, mind pedig az oktatók, tanárok oldaláról is az oktatás folyamatába.

A közösségi hálózatok a kommunikáció és az információáramlás színterei, amelyek nemcsak a szocializáció szempontjából töltenek be tanulási funkciókat. Az IKT eszközök a társadalmi élet területein alapvető funkciókat látnak el, a gazdasági élet és az oktatási rendszer minden szintjére beépülve. Az oktatási rendszerben – különösen a felsőoktatás szegmensében – a globalizációs kihívásokra reagálva elengedhetetlen a hálózatosodás, az online terek és rendszerek létrehozása, az IKT eszközök tanulási célú felhasználása mind formális (az intézmény által létrehozott platformok segítségével), mind informális (a hallgatók által kezdeményezett felületeken) módokon.

2020 márciusától a Covid-19 járványügyi intézkedései többek között teljes egészében IKT alapokra helyezték a kényszerpályán mozgó felsőoktatást, és felgyorsították az intézményi digitális átállást, valamint a már korábban rendelkezésre álló erőforrások elmélyítését (Herczegh 2020). A helyzeti előny az eszköz társadalmiasult mivoltából fakadt, a formális intézményi keretek életbelépését nagyban megkönnyítette az IKT eszközök magas szintű egyéni használatának gyakorlata, a hétköznapi kommunikációban már meglévő túlsúlya a fiatalabb generációk számára. A pandémia időszak nem múlt el nyom nélkül, a kizárólagosan használt e-learning

felületek gyakorlata vegyes tanítási és információ áramlási terepet hoztak létre a felsőoktatásban. A jelen helyzet kialakulásáig azonban hosszú formális gyakorlat és informális kezdeményezések vezettek.

Az IKT eszközök használatának társadalmi és intézményi alapjai

Az információs társadalom eszközrendszerének kialakulása követi azt a társadalmi modellezési gyakorlatot, amelyhez a hálózati társadalom egyes elemeit illeszteni tudjuk. Az IKT eszközök és eszközmodellek az átláthatóság, organizáltság és kiszámíthatóság elveit követik, amelyek napjaink formális társadalmi modelljében is vezérelvként jelennek meg.

Ritzer elméleti megközelítésében társadalmunkat McDonaldizált világgént azonosítja (Ritzer 1993). A világszerte ismert gyorsétterem-lánc az információs kor metaforája, amelynek négy elem jelenti a fő szervező erejét, és amely az étteremlánc filozófiájának is központi elemei. Az első szervezőelem a hatékonyság, amely tulajdonképpen a célracionizáltságot jelenti. Bizonyos célok eléréséhez az optimális eszközöket választjuk. Az étteremlánc nyelvén mindez a felszolgáló hiányát jelenti, hiszen kiszolgáló és takarító személyzet hiányában magunknak kell betöltenünk és elsajátítanunk ezeket a funkciókat: sokszor nincs más választásunk, mint megtanulni az új technológia használatát. A második elem a kalkulálhatóság, amely a világ szám-szerűsítését jelenti, a munkaszervezés és fogyasztás felgyorsulását és hatékonyságát. A számok bővületében élünk, maga az információ, melynek továbbító közege a számítógépes hálózat, számokra lebontva, kódokban létezik. A harmadik eleme az előreláthatóság. Mivel ugyanazokat az elemeket akarjuk fogyasztani, nincs idő a lokális sajátosságok feltérképezésére. A globalitás és lokalitás kettősségével találhatjuk itt szembe magunkat, hiszen a világ bármely pontja elérhetővé és élhetővé vált, de biztonságban csupán egy kicsike, saját képünkre formált szeletében érezzük magunkat. Jellemző hát a nagyfokú univerzalizmus. Végül a negyedik elem az ellenőrzés eleme, amely a kontroll dimenzióját takarja. Ennek elsődleges eszköze az emberi munka gépi erővel történő helyettesítése. Az ember mint hibalehetőség végsőig történő kiiktatása, ami a folyamatokat beláthatóvá, kiszámíthatóvá teszi (Keel 2007; Dessewffy 2004; Ritzer 1993).

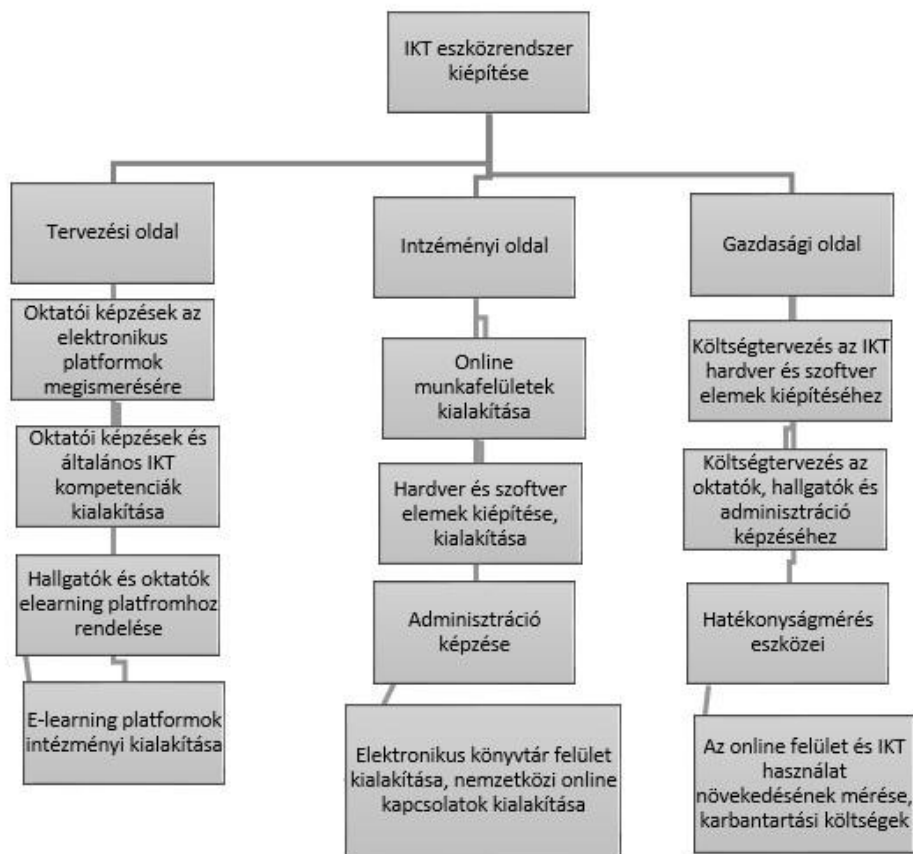
Ez a fajta társadalmi szemlélet tökéletesen illeszthető az IKT eszközök intézményi szintű használatához is, hiszen az informatikai és kommunikációs rendszerek hálózati szintű kiépítése ugyanezt az összehangolt és uniformizált gondolkodásmódot követeli meg mind a felhasználók, mind az üzemeltetők oldaláról.

Egyre hangsúlyosabbá válik a humán és IKT infrastruktúra-kapacitások kiépítése és fejlesztése a felsőoktatás rendszerében, a szakpolitikától egészen a végrehajtásig (Byungura et al. 2016). Az információs és kommunikációs technológia nem csupán eszköz az oktatás minőségének javítására, hanem egyben gazdasági lehetőség is (Toro, Joshi 2012). A technológia fejlődésével és társadalmi hasznosulásával párhuzamosan az oktatási rendszerek technológiai alapú eszközöket integráltak és integrálnak a pedagógiai és adminisztrációs tapasztalatok és gyakorlatok javítása érdekében (Byungura et al. 2016). Ez az integrációs folyamat hazánkban a felsőoktatásban is végbement a közoktatás IKT-alapú platformjainak létrehozása mellett. Az IKT-t már nemcsak az oktatás adminisztrációjában, hanem a teljes pedagógiai folyamatban használják (Byungura et al. 2016).

A számítógépek és IKT eszközök megjelenése a mindennapi életben drámai módon befolyásolta az összes tevékenységi ágazatot, ideértve az oktatási rendszereket is. Az internet és a világháló bevezetése óta a kormányok és a felsőoktatási intézmények jelentős mértékben ruháztak be az információs és kommunikációs technológiai kapacitások kiépítésére irányuló projektekre, azzal a céllal, hogy elősegítsék az oktatás és felsőoktatás technológiai innovációját (Jowi 2009, Romeo et al. 2012). Mivel a társadalmi mozgások felgyorsultak a digitális médiában és az online információtovábbításban, az IKT szerepe az oktatásban egyre fontosabbá válik ebben az időszakban. Az IKT elősegíti a bevált gyakorlatok és a legjobb tananyag elérhetőségének megosztását az oktatásban. Az IKT-alapú oktatás megváltoztatja az oktatási célokat a tanítási és tanulási folyamat koncepciójához igazítva. Az IKT lehetővé teszi a tudományos intézmények számára, hogy hátrányos helyzetű csoportokat tudjanak bevonni és új nemzetközi oktatási pi-

acokat érhessenek el, lásd Coursera, Stanford Online, MOOC típusú kurzusok. Az elmúlt évtizedben az új IKT-eszközök alapvetően jelentős átalakulásokhoz vezettek az iparban, a mezőgazdaságban, az orvostudományban, az üzleti, a mérnöki és más területeken egyaránt. Az új oktatási módszertan magában foglalja az audiovizuális, számítógépes és telematikai eszközök használatát az előadók részéről valamint az infrastrukturális erőforrások biztosítását és a hallgatói jelenlétet (Toro, Joshi 2012).

Az IKT tudáselemek elsajátítása és a gazdasági valamint társadalmi növekedésre gyakorolt hatásának maximalizálása érdekében maximális összekapcsolhatóságot, megfelelő hálózati kapacitást és minimálisan szükséges infrastruktúrát kell létrehozni. Ezenkívül ennek a folyamatnak a gyors terjedése az emberi tényező azon képességétől függ, amely a technológia előnyeinek felismerését és kiaknázását jelenti. A politikai keret és az intézményi mechanizmus a technológiához és az emberi kapacitásépítéshez kapcsolódó költségek felvételének és beruházásának képességével együtt befolyásolja az IKT szerepét a tudás és a növekedés támogatásában. A fenntartható oktatási kapacitás kiépítése az IKT révén a mai fejlett globalizációs folyamatban és a kommunikációs infrastruktúrában a fenntartható helyi kapacitás integrálását jelenti a globális oktatási környezetbe. A fenntarthatóság kulcsfontosságú elemei a globalizált kereteken belül nem csupán a világszintű kommunikációs folyamatokhoz való hozzáférés, hanem olyan aktív csomópontok létrehozása is, amelyek kommunikáció alapúak és összekötik a felsőoktatás minden hangsúlyos intézményi elemét: oktatót, hallgatót, adminisztrációt (Byungura et al. 2016).

1. ábra: IKT Eszközök kiépítése az intézményi struktúrában (Forrás: Byungura et al. 2016)

Az első ábrán az IKT infrastruktúra kiépítéséhez szükséges három oldal együttes jelenlétét láthatjuk: a tervezés oldaláról a humánerőforrásban és az eszközigényben felmerülő kompetencia és tudás kialakítása válik szükségessé. Az intézmény oldaláról a tényleges hardver- és szoftverbeszerzés, valamint a képzések lebonyolítása hangsúlyos, míg a gazdasági oldal a költségek és

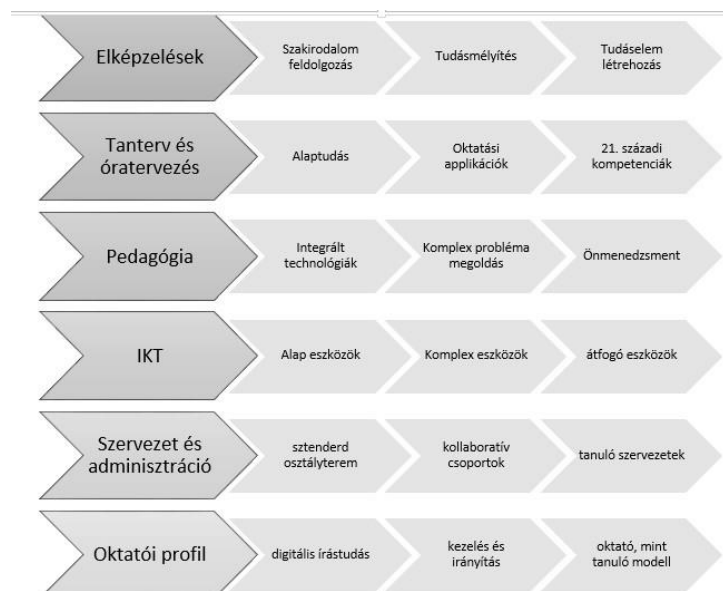
hatékonyság mérőszámait tartalmazza. Az érdekessége az ilyen típusú strukturális szemléletnek, hogy a humánerőforrás fejlesztésben és képzésben a hallgatókat is bevonják mint az erőforrás-gazdálkodás elemeit (Herczegh 2020).

A Debreceni Egyetemen az IKT infrastruktúra kiépülése nem párhuzamosan történt, a kétezres évektől első körben az elektronikus tanulmányi rendszert (Neptun, ETR, majd Neptun) építették ki, ami az adminisztráció szintjén megoldotta az oktatási hivatallal és egyéb intézményekkel történő adatösszeköttetést, ezzel párhuzamosan egységes egyetemi honlapkép és levelezőrendszer jött létre, amely az információ áramlást és a külső-belső kommunikációt egységesítette. Utolsó lépésként elektronikus tanulási rendszert vezettek be, amely homokozó néven futtatott gyakorló moodle felület volt, ami a kísérleti szakasz után a Debreceni Egyetem E-learning felület nevet kapta, egységes képet mutatva minden kar minden tanszéke számára. A rendszer kiépülése közben az egyetem folyamatos képzési, felület elsajátítási lehetőséget biztosított az oktatók, adminisztrátorok, dolgozók számára, hiszen már a Covid-19 világjárvány időszaka előtt is cél volt az elektronikus tanulási felületeken át történő képzések, képzési anyagok továbbítása, a tanulmányi rendszer teljes kapacitásának kihasználása.

A felületek sokszínűségéből és lehetőségeiből adódóan alapvetően az IKT használatban kétféle út mutatkozott a felsőoktatási jelenlétben: formálisan szerveződő közösségek és kommunikáció a hivatalos felületek használatával, valamint informális közösségek és kommunikáció a hivatalos elemekhez kapcsolódó közösségi média csatornákon keresztül.

Formális közösségek és kommunikáció az IKT segítségével

Az intézményi humánerőforrás kapacitásépítésének nem csupán azt kell jelentenie, hogy lehetővé teszi az IKT-műveltség használatát, noha ez alapvető előfeltétel. Az IKT valódi jelentése és ereje a kapacitásépítéshez kapcsolódóan az lenne, hogy lehetővé teszi az adminisztrátorok, az oktatók és a hallgatók számára, hogy az IKT erőforrásokat a saját adminisztrációs és tanítási-tanulási folyamataikban használják számukra megfelelő módon (InfoDev 2010). Az IKT kapacitásépítés nem korlátozódhat csupán az oktatók IKT-kompetenciájának fejlesztésére, hiszen ennél is fontosabb, az IKT lehetőségeinek kiaknázása az oktatók saját szakmai és szakmaterveleti kompetenciájának kiépítésére, a tantermi vezetési és kommunikációs gyakorlatban való jártasságuk fejlesztésére, az utasítások minőségének javítására akár a hallgatók, akár az adminisztráció, akár a tudományos diskurzus szintjén (uo.).

2. ábra: UNESCO IKT-kompetencia szabványok Oktatóknak/Pedagógusoknak. (UNESCO 2008: 5)

A 2. ábrán bemutatott UNESCO oktatói kompetencia szabvány modellje plasztikusan ábrázolja ezt az elképzelést. Az IKT eszközök használata sokrétűen épül be az oktatási gyakorlatba,

ugyanakkor nem csupán a formális tudásátadás képességét kell ezen eszközök segítségével kiterjeszteni, de a virtuális térben létre kell hozni azokat a tudás bázisokat és tudáselemeket is, amelyek a hallgatókat közösség szintjén szólítják meg, és a jelenlétüket formális közösségi jelenlétként értelmezik (Herczegh 2020).

Alapvető tapasztalat, hogy maga a felsőoktatás többnyire adottnak tekinti a hallgatók készség szintű, vagy legalábbis alapvető IKT használati képességeit, így ők a kiépített rendszereket (elektronikus tanulmányi osztály, elearning felület, levelező rendszer stb.) felülről irányítottan veszik igénybe és használják, és ezt a formális utat kiegészítve alakítanak informális tudás és információkövetítő, valamint kommunikációs csatornákat (Messenger, Zoom, Facebook) (Herczegh 2020). A felsőoktatás IKT-politikájának célja kell, hogy legyen a formális utak mellett az ifjúság felkészítése a kreatív részvételre egy tudásalapú társadalom létrehozásában, fenntartásában és növekedésében, amely az adott nemzet teljes körű társadalmi-gazdasági fejlődéséhez és a globális versenyképességhez vezethet. Az IKT bevezetése a felsőoktatásba átfogó következményekkel járt az egész oktatási folyamatban, a beruházástól a technológiák használatáig, a hozzáférés, a menedzsment, a hatékonyság, a pedagógia és a minőség kérdéseinek kezelésében. A problémamegoldási utak keresése is virtuális platformokra terelődött (Toro, Joshi 2012). Az IKT eszközrendszer kiépítése és használata intézeti szinten is változásokat hozott, a globális sémákhoz igazodva. Formalizálta és IKT-hangsúlyossá tette a kommunikációt az oktatás szereplői között, olyan biztonságos terepen, amely a fiatal generációk alapvető társadalmi terepe. A hagyományos tantermi keretek átformálódtak és megvalósították azokat a mögöttes célokat, amelyek az elektronikus tanulás sajátjai.

Elsődleges cél a diákközpontú tanulás megvalósítása. Az IKT olyan technológiát biztosít, amely képes elősegíteni és ösztönözni az oktatásnak a tanárirányítású vállalkozástól a hallgatóközpontú modellekké történő átalakulását. Mivel egyre több hallgató használ számítógépet információforrásként és tudásalapozó eszközként, a technológia befolyása növekszik a tanulási mintázataikban: az online platformokat előnyben részesítik a hagyományos terekkel szemben (könyvtár, enciklopédiák, hirdető, adatbázisok). Másodsorban a tudásépítés támogatása a cél. A kortárs IKT eszközök felhasználásával történő tanulási megközelítések számos lehetőséget kínálnak a konstruktivista tanuláshoz és az erőforrás-alapú, vagy hallgatói központú beállítások támogatásához, lehetővé téve a gyakorlat orientált tanulási folyamatokat, akár online formában is. Harmadik cél a helytől független tanulás képessége és lehetősége. Az IKT eszközök segítségével az oktatási intézmények távolról tudnak formálni és kínálhatnak programokat. Negyedik cél az időtől független tanulás képessége és lehetősége. A technológiával támogatott oktatási programok megszüntetik a földrajzi akadályokat. A hallgatók bármikor, bárhol oktatásban részesülhetnek. Ez a rugalmasság sok olyan tanuló számára biztosította a tanulási lehetőségeket, akiket korábban más kötelezettségvállalások korlátoztak. A járványügyi intézkedések idején pedig a határokon átívelő képzési platformok és alkalmak lehetőségét nyújtotta. A végső cél pedig az információs műveltség kialakítása. Az IKT egy olyan mindennapi eszköztár, amely mind formális, mind informális úton hozzájárul egy szélesebb információs műveltséghez (Toro, Joshi 2012).

Az elektronikus tanulási felületeken, IKT-rendszerekben – mint például a Moodle vagy Hot Potatoes esetében – egy aktuálisan futó kurzus a hallgatói közösséget formális módon irányító felületet jelenít meg. Rögzített tartalmakkal, rögzített időpontokban zajló tanulási modulokat sajátíthat el a hallgatók közössége. Ugyanakkor változatos kommunikációs és kapcsolattartási módok segítik a felület hierarchikus rendszerén átívelően az oktató-hallgató munkát illetve a hallgató-hallgató együttműködést. Az információ és tudás áramlásának hivatalos és formális elemeit kiegészítve az informális kommunikációs csatornák a hallgatók számára biztosítják a kapcsolati erőforrásokat és az ebből származó tudáselőnyt egy olyan közegben, amely az ő szocializációs folyamataik szerves részét képezi a kezdetektől fogva.

Informális közösségek és kommunikáció az IKT segítségével

Hogyan fordíthatók át a kapcsolati erőforrások az információs technológiai eszközök nyelvére? Az egyetemista generáció szocializációs közegének és mintázatainak köszönhetően ezen eszközök segítségével is gyarapíthatja és fenntarthatja társadalmi és kapcsolati erőforrásait. A

személyes kapcsolati háló kialakítása ideális színterének tekinthetjük az oktatási intézményeket, különösen a felsőfokú végzettséghez juttató egyetemeket. Az ideális életkor pedig a kapcsolati erőforrások és barátságok kiépítéséhez a felnőtté válás kezdeti szakasza, a főiskolai, egyetemi évek. „Az egyén által birtokolt társadalmi tőke nagysága egyrészt azon kapcsolatok hálójának kiterjedésétől függ, amelyet ténylegesen mozgósítani tud, másrészt azon (gazdasági, kulturális vagy szimbolikus) tőke nagyságától, amelyet azok birtokolnak, akikkel kapcsolatban áll” (Bourdieu 1998: 166).

Az információs társadalom korszakában olyan új eszközök jelentek meg (elsősorban az internet és a mobiltelefon) amelyek megváltoztatják a szocializációs folyamatok terét magát, kiterjesztik azt egy a valós világgal párhuzamosan megjelenő virtuális világba. Új szerepek, újfajta kommunikáció, új kulturális mintázatok jelennek meg és várnak elsajátításra a hálózati társadalomban, amelyben az információ kezelése, terjesztése, birtoklása az első számú szervezőelv. Az egyén társadalmi élete, társas kapcsolatai megkettőződnek és leképeződnek az internet és számítógép világában. Kijelenthetjük, hogy a mostani generáció már részben a virtuális térben identifikálódik (Tari 2010). Megtörtént a fizikai közösségek és a kortárs csoportok áttrendeződése a virtualitásba. Az egyéneknél végbemenő nagyfokú individualizmus, az életpályák, életszakaszok éles elkülönülése gyökeres változásokat idéz elő a társas kapcsolatokban, a mindennapi életvezetésben. „A hagyományos kapcsolatok és társadalmi formák (társadalmi osztály, kiscsalád) helyébe másodlagos fórumok és intézmények lépnek, amelyek megszabják az egyén életútját” (Beck 2003:239). Az szocializációban hangsúlyossá válik az egyén, az egyéniség megjelenése, az önálló életutak keresése, amelyet az információs társadalom a maga eszközeivel még inkább képes támogatni. Az egyén mint fogyasztó megjelenik a kultúra, a kommunikáció, a csoportképzés területén is. Az egyén életének meghatározó szervezője és elsődleges csoportképzője az életstílusa, amely elsődlegesen a fogyasztási szokásokon és fogyasztói választásokon alapul (Castells 2000). Az életstílus az individualizációnak köszönhetően felülírja az életmód rétegtképzési struktúráit. Az információval való gazdálkodás, az önálló döntések, életvezetési stratégiák, az egyén elsőbbsége a csoporttal szemben az információs társadalom alapvető szocializációs sztenderdjei közé tartozik. „A kibertérben nincs központi perspektíva. Mindig ott van a központ, ahol 'én vagyok', azt tekintve e mondat alanyának, aki éppen rálépett a világhálóra és használja azt” (Csepeli, Prazsák 2010: 17). Az egyén középponttá válik az információs térben mind fizikai, mind pszichikai értelemben. Ezen generáció tagjai már beépítik mindennapjaikba az információs társadalom által életre hívott új technológiai, szocializációs, társas-kommunikációs mintázatokat, és képesek fizikailag és pszichikailag is azonos személyiségvonalakat megjeleníteni a hálózaton. Számukra a kapcsolati erőforrások és a társas kommunikáció fontos közegévé válik az internet és ezen belül a közösségi média felületek. Az információs korban az internet az egész világot átfogó kommunikációs hálózat, ahol a kapcsolódások nem véletlenszerűek, hanem a hagyományos közösségek tradicionális mintáival megegyezők (Csepeli, Prazsák 2010).

„Az új technológiák széles körű elterjedése nemcsak a kommunikációs szokásokat, hanem az ilyen irányú szükségleteket is átformálta. A személyes jelenlét, a földrajzi közelség fontossága megváltozott. Egyre több helyzetben hagyatkozhatunk technikai eszközökre, ha kapcsolatba szeretnénk lépni egymással: sem térben, sem időben nem kell mozgósítanunk egymást ahhoz, hogy kommunikálni tudjunk” (Albert, Dávid 2007: 173). Azt mondhatjuk, hogy az egyén közösségei – vagy legalábbis közösségeinek egy része – egy virtuális kommunikációs térben duplikálódnak, leképezve a valós társas kapcsolatok mintázatait. Eltérővé a mindennapi kommunikációhoz képest ez a viszonyrendszer az azonnali visszacsatolás lehetőségével válik. A mobil kommunikáció és az internetes kommunikáció lehetővé teszik, hogy adott szituációban a valós kommunikációs partnerrel azonnali üzenetváltásba kezdjünk noha az illető fizikálisan nincs jelen és maguk a kommunikáló felek sem a közösségi terek valós helyszínein találhatóak. Az internetes kommunikáció gyakorlatilag a társalgás fizikai tér szabta határait semmisíti meg.

Az utóbbi évtized társadalmi-gazdasági folyamatai elmosták a digitális törésvonalakat az eszközbirtoklásban, és kiegyenlítették a hozzáférés esélyeit. Tovább növekedett az internettel ellátott, saját okostelefonnal rendelkező 15-29 évesek aránya, tízből legalább kilenc fiatalnak van otthonában internet (93 százalék), saját tulajdonában okostelefon (97 százalék) (Domokos et al. 2021). Noha a tanulmányok szoros kapcsolatot mutattak a társadalmi helyzet és az IKT

használata között, ez a kapcsolat nem egyértelmű a felsőoktatásban résztvevő korcsoportokban, mivel ebben a speciális társadalmi helyzetben, a családjuk gazdasági státuszától függetlenül az egyetemi infrastruktúra biztosítja számukra bizonyos eszközök és platformok használatának lehetőségét. A hallgatóink társadalmi és demográfiai szempontból meglehetősen heterogén csoportot alkotnak. Különböző lakóhely, családi állapot, településtípus, életkor, valamint a gazdasági javak és a birtokolt IKT-eszközök eltérő aránya jellemzi őket. A különböző társadalmi és gazdasági státuszok ellenére is megfigyelhetjük az IKT eszközök használatának meglehetősen magas gyakoriságát. Mind a számítógépnek, mind az internetnek nagy szerepe van a tanulási folyamataik megkönnyítésében. A szórakoztató tartalom és időtöltés azonban szintén megjelenik a tevékenységeik között: zenehallgatás, böngészés, játékok, fórumok, blogok olvasása és filmek nézése, letöltése formájában. A hallgatók rendszeresen kihasználják az ezen eszközök által kínált technikai, kommunikációs és közösségteremtő lehetőségeket. Nem meglepő hát, hogy a kommunikációs tartalmak létrehozásában a formális csatornák mellett előszeretettel építik be az informális kommunikációs lehetőségeket az oktatók, vagy akár az adminisztráció irányába is, hiszen a közösségi média és a hozzá kapcsolódó kommunikációs platformok intenzív használata az ő generációjuk szocializációjának rögzített részét képezi. A felsőoktatás rendszerében a hallgatói kommunikáció mind a formális mind az informális csatornákon keresztül IKT-hangsúlyosan megy végbe. A közösségi és társas kommunikáció valamint információszerezés egyértelműen az online platformokon történik. Elsődlegesen a közösségi oldalak kommunikációs felületeit használják: Messenger, Facebook, Viber, Snapchat és ezeket a szinkron kommunikációs lehetőségeket kiegészítik aszinkron formákkal, mint a levelező rendszerek használata, vagy üzenet az e-learning felületen keresztül, amelyet a Moodle biztosít.

E-learning, Blended Learning az intézetben – Mit hozott a pandémia?

A fiatalok jellemzésénél a tudományos és a mindennapi gondolkodásban is központi szerepet kap az online világ, amely az utóbbi évtizedben egyértelműen az életüket meghatározó elemmé vált. Ennek következtében a mai 15–29 évesek már értelmezhetetlenek a digitális kultúra kontextusán kívül. A járványhelyzet hatására a hétköznapi digitalizáció tovább mélyült, aminek legfőbb oka az online oktatás, a fizikai kontaktusok korlátozása, a szórakozási és tartalomfogyasztási lehetőségek beszűkülése. A magyar fiatalok 44 százaléka tapasztalt valamilyen változást az életében a koronavírusjárvány hatására (Domokos et al. 2021).

3. ábra: Változások a pandémia hatására (Domokos et al. 2020: 9)

A harmadik ábrát megvizsgálva egyértelműen látszik, hogy a vírushelyzet hatására az online eltöltött idő mennyisége növekedett a legintenzívebben. A politikai és egészségügyi intézkedések a társadalmi interakciókat az online térbe helyezték át, és ez hangsúlyosan megjelent a munkavégzés, oktatás és társas érintkezés elemeiben is.

Már a Covid-19 járvány kitörése előtt is konkrét cél volt a felsőoktatásban az elektronikus tanulási rendszerek napi szintű használatának ösztönzése, valamint a képzési tartalmak e-learning felülethez kapcsolt elsajátítása; ezen törekvéseket a vírushelyzetben hozott intézkedések már az első körben hatályba léptették. 2019 március 15. után, azaz a 2019/2020-as tanév II. szemeszterének elindulását követően másfél hónappal, az átállás azonnali és teljes volt a Debreceni Egyetemen, beleértve a Nevelés és Művelődéstudományi Intézet Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok tanszékét. Az online átállás bejelentését követő napok az e-learning felület teljes kurzus-tartalom feltöltésével teltek. A felületet korábban nem, vagy csak bizonyos funkcióira használó oktatókat a tanszéki adminisztrátor osztott képernyős videóhívások segítségével készítette fel a következő időszakra. Az egyetemi e-learning felületen elérhető oktatási segédletek az adminisztrátorok, oktatók és hallgatók számára egyaránt elérhetőek voltak. A tapasztalat azt mutatja, hogy a digitális bennszülöttként azonosítható, már az információs társadalomban szocializálódott hallgatók rutinosabban és stresszmentesebben kezelték a teljes átállás folyamatát, mint a digitális bevándorlóként azonosítható intézeti oktatói gárda. A közoktatásban megjelenő oktatási nehézségek nem, vagy csak részben voltak tapasztalhatók a hallgatói oldalról, hiszen felnőtt tanulói személyiségükből adódóan a tanulási motiváció és az online találkozási gyakoriságok a virtuális jelenlétet akadálymentesítették. Ugyanakkor érezhető volt az is, hogy a formális elektronikus tantermi kommunikáció és információátadás mellett fontos erősítő hatása van az informálisan szerveződő online csoportoknak, amelyek a tanulással kapcsolatos teendők átadása mellett interperszonális kommunikációnak is teret adtak, segítve mind a hallgatókat, mind az oktatókat a fizikai kontaktus hiányának leküzdésében.

A 2020 tavaszától 2021 ősziig tartó pandémiás időszak a rendeleti szabályozás és a járványügyi gyakorlati tapasztalatok megszerzésének hatására megváltoztatta az oktatási részvételt. Noha időszakosan visszatért a jelenléti képzés a felsőoktatásban és az intézetben, valamint tanszékünkön is, az esetszámok emelkedése 2020 novemberében a szemeszter és a tanév szempontjából is hosszú távú online képzési visszarendeződést okozott. A járványügyi intézkedések időszakában a tantermi találkozások a formális BBB, Webex, Teams, Zoom találkozások mellett online informális közösségi videóchat formájában is megvalósultak Messenger, Skype-csoportok segítségével. A Moodle felülethez illesztett kurzusok mellett az adott tárgyhoz az oktatók Facebook csoportokat hoztak létre, hogy a hallgatók számára hagyományosnak tekinthető információs társadalmi közösségi platformok használata biztonságosan fenn és komfortzónán belül maradjon.

Az 1. táblázat mutatja a Covid-19 vírushelyzet időszakában szemeszterenként és képzésenként használt formális és informális IKT-eszközöket a tanítási gyakorlatban a Debreceni Egyetem Nevelés és Művelődéstudományi Intézet Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok tanszékénél.

A táblázatban látható, hogy nagy kurzuslétszámokkal dolgozott a tanszék a pandémiás időszakban is, holott az oktatói létszám változatlan volt. A tanszék a közösség-szervezés alapszak, andragógia mester, kulturális mediáció mester és közösségi művelődés tanára szakokat és a hozzá tartozó kurzusokat menedzselte a vázolt időszakban. A kurzusok mellett a jelenléti oktatásban megjelenő szakdolgozati konzultációk, záróvizsgák, szakmai gyakorlati egyeztetések valamint oktatói fogadó órák egyaránt az online térben zajlottak.

A teljes e-learning-átállás időszakában formális és informális online kommunikációs csatornának változatosan zajlott az információátadás az oktatási tartalmakat kiegészítve, ezzel segítve a hallgatók képzését. A korlátozások elengedését követően azonban nem történt meg a teljes visszarendeződés a járványügyi időszakhoz képest. A 2022/2023 őszi szemeszter kurzuskínálatában a Blended learning, azaz vegyes oktatási tartalmak továbbra is helyet kaptak, amikor is az online előadásokat jelenléti gyakorlattal színesíti a tanszék. Az e-learning felület

Kurzusok/Félév	2019/2020 II.	2020/2021 I.	2020/2021 II.	2021/2022 I.	2021/2022 II.	2022/2023 I.
Közösség-szervezés BA	58	53	57	67	72	59
Oktatási és adminisztrációs felületek	Jelenléti majd online oktatás	Online oktatás	Online oktatás	Jelenléti oktatás	Jelenléti oktatás	Jelenléti oktatás
	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email	neptun, elearning, messenger, email	neptun, elearning, messenger, email
Andragógia MA	18	9	24	14	10	9
Oktatási és adminisztrációs felületek	Jelenléti majd online oktatás	Online oktatás	Online oktatás	Jelenléti oktatás	Jelenléti oktatás	Blended learning
	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email	neptun, elearning, messenger, email	neptun, elearning, messenger, email, webex, BBB
Kulturális Mediáció MA	21	12	20	11	11	11
Oktatási és adminisztrációs felületek	Jelenléti majd online oktatás	Online oktatás	Online oktatás	Jelenléti oktatás	Jelenléti oktatás	Blended learning
	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email	neptun, elearning, messenger, email	neptun, elearning, messenger, email, Webex, BBB
Közösségi Művelődés Tanára	25	23	30	30	35	19
Oktatási és adminisztrációs felületek	Jelenléti majd online oktatás	Online oktatás	Online oktatás	Jelenléti oktatás	Jelenléti oktatás	Jelenléti oktatás
	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook	neptun, elearning, messenger, email, zoom, skype, teams, facebook

1. táblázat: A DE BTK Nevelés és Művelődéstudományi intézet Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok Tanszéke által indított kurzusok számai a Pandemia időszakában (saját szerkesztés)

kurzustartalom feltöltéséhez kötött használata megmaradt. Bevett gyakorlattá vált mind az oktatók, mind a hallgatók oldaláról a tematikák, tananyagok, feladatok online felületen történő megosztása és feltöltése. Az oktatási rendszerhez kapcsolódó formális elektronikus képzési felületek részleges rendszeres használata mellett egy érdekes informális kommunikációs jelenleg maradt rendszeres az online oktatás lezárulta után is: a szinkron online kommunikáció továbbra is előnyt élvez a hallgatók és oktatók közötti kommunikációban az aszinkron formákkal szemben. Ez egyrészt a pandémiás időszak kommunikációs jellegzetességeivel magyarázható, másrészt az online szinkron kommunikációs csatornák az azonnali visszacsatolás lehetőségét biztosítják az információs társadalom eszközrendszerén szocializálódott hallgatók számára.

Összegzés

Az információs társadalom az öngerjesztő tudásgyarapodás társadalma, ahol a tudás a gazdasági, oktatási és használati érték. Az információs társadalom megváltoztatja a tudás jellegét: transzdiszciplináris, multimédiás, gyakorlatias lesz. A tudás megszerzésének jellemző mintázatai is változásokon mentek át, uralkodóvá vált az egész életen át tartó tanulás, a formális iskolai intézményekben teret nyertek az információs társadalom technikai eszközei (Nyíri 2001). Ezen folyamatokat intenzíven tovább gerjesztette a Covid-19 világjárvány időszaka. Az internet-alapú kommunikáció, az IKT-eszközök az interperszonális kommunikáció és a közösségépítés új eszközeként jelentek meg, amelyeket az egyéni kapcsolatok kiépítésére és fejlesztésére, valamint kapcsolattartási eszközként használnak fel mind a hallgatók, mind intézményi szinten az oktatók és adminisztrátorok.

A napi szintű aszinkron oktatói–hallgatói–adminisztrációs kommunikációt és információátadást a Covid-19-cel kapcsolatos intézkedések a napi szintű szinkron kommunikációs lehetőségek egyéni és intézményi szintű kiszélesítésével erősítették, és jelentős részük változásként

beépült a mindennapokba a pandémiahelyzet rendeződése után is. Mind a kurzusok, mind az egyéni konzultációk az online térben valósulnak meg, ami ennyi idő után a tanulási motiváció, kommunikáció és részvétel szintjén is változásokat eredményez az oktatás egészében, amelyek a hosszabb, online eltöltött képzési idő után alapvetően módosítják a hallgató–oktató, és hallgató–hallgató közötti kommunikációs sablonokon. Az IKT eszközök által biztosított felületek gyors és hatékony kommunikációs és közösségi tanulási formákat kínálnak, amelyek az elmúlt időszakban bár nem zökkenőmentesen, de működőképesnek bizonyultak. A pandémia járványügyi időszakának lezárulását követően várható volt a visszarendeződés a teljes jelenléti képzési, információtovábbítási és kommunikációs mintázatok irányába, mind a formális, mind az informális felsőoktatási csoportokban, ugyanakkor az is tapasztalható, hogy bizonyos egyes oktatási elemek és a szinkron online kommunikáció hangsúlyos jelenléte megmaradt a felsőoktatás gyakorlatában.

Irodalom

- Albert F., Dávid B. (2007). *Embert barátjáról. A barátság szociológiája*. Századvég kiadó, Budapest.
- Beck, U. (2003). *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Századvég Kiadó, Budapest.
- Bourdieu, P. (1998). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel Gy., Szántó Z. (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Aula Kiadó, Budapest. 431–445.p.
- Byungura J. C., Hansson, H., Masengesho, K., Karunaratne, T. (2016). ICT capacity building: A critical discourse analysis of Rwandan policies from higher education perspective. *European Journal of Open, Distance and e-Learning*, 19(2). 46–62.
- Castells, M. (2000). *The Information age. The Rise of the Network Society*. Blackwell Publishers.
- Csepeli Gy., Prazsák G. (2010). *Örök visszatérés? Társadalom az információs korban*. József Műhely Kiadó, Budapest.
- Dessewffy T. (2004). *Bevezetés a jelenbe*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Domokos T., Kántor Z., Pilók P., Székely L. (2021). *Magyar Fiatalok 2020*. https://tarsadalomkutato.hu/wp-content/uploads/2021/07/magyar_ifjusag_2020_web-v%C3%9Ag.pdf Utolsó megtekintés: 2022.11.02.
- Herczegh J. (2014). Digitális törésvonalak és szocializáció az információs társadalomban. *Kultúra és Közösség*, IV. folyam, V(1). 31–37.
- Herczegh J. (2020). Az IKT mint közösségépítő eszköz a Debreceni Egyetem Nevelés és Művelődéstudományi Intézetben a Covid helyzet tükrében. In: Juhász E., Petó L. (szerk.): *Hálózatok és művelődés a felnőttképzés világában*. Debreceni Egyetem BTK Nevelés és Művelődéstudományi Intézet. Debrecen. 264–275.
- InfoDev (2010). *Information and Communication Technology for Education in India and South Asia, Essay III, Capacity Building for ICT in Education*. http://www.infodev.org/infodev-files/resource/InfodevDocuments_888.pdf Utolsó megtekintés: 2022.12. 31.
- Jowi, J. O. (2009). Internationalization of higher education in Africa: Developments, emerging trends, issues and policy implications. *Higher Education Policy*, 22(3), 263–281.
- Keel, R. O. (2007). *The McDonaldization of Society. Introduction to Sociology*. University of Missouri – St. Louis <http://www.umsl.edu/~rkeel/o10/mcdonsoc.html>
- Nyíri K. (2001). Virtuális Pedagógia. Új Pedagógiai Szemle, 51(7–8). <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00051/> Utolsó megtekintés: 2022.11.09.
- Ritzer, G. (1993). *The McDonaldization of Society*. Pine Forge Press, Thousand Oaks.
- Romeo, G., Lloyd, M., Downes, T. (2012). Teaching Teachers for the Future (TTF): Building the ICT in education capacity of the next generation of teachers in Australia. *Australasian Journal of Educational Technology*, 28(6). 949–964.
- Tari A. (2010). *Y generáció. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Jaffa Kiadó, Budapest.
- Toro, U., Joshi, M. (2012). ICT in Higher Education: Review of Literature from the Period 2004–2011. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 3(1). <https://pdfs.semanticscholar.org/a590/0abb6474838e5028de16a68b22fcb36feg9bb.pdf> Utolsó letöltés: 2022.11.02.
- UNESCO (2008). ICT competency standards for teachers: competency standards modules <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000156207/PDF/156207eng.pdf.multi> Utolsó letöltés: 2022. 12. 31.